

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розглянуто самостійну роботу студентів як засіб формування їх самоосвітньої компетентності; розкрито переваги самостійної роботи як форми навчання. Проаналізовано особливості формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. Охарактеризовано чинники та основні принципи формування самоосвітньої компетентності. Автор наголошує на тому, що формування у майбутніх фахівців самоосвітньої компетентності повинно здійснюватись під час їх навчання у вищому навчальному закладі і продовжуватись протягом всього періоду їх професійної діяльності.

Ключові слова: самоосвіта; самоосвітній досвід; формування самоосвітньої компетентності.

Вступ. Інтеграція України до європейської і світової спільноти, значне розширення професійних і культурних зв'язків нашої країни з іншими державами вимагають від вітчизняної системи освіти забезпечення високоякісної підготовки фахівців, які повинні бути готовими до безперервної самоосвіти.

Це зумовлено, насамперед, зміною освітньої парадигми, сутність якої полягає у «вільному розвитку людини», а не у засвоєнні великого обсягу інформації. Завданням вищого навчального закладу є формування особистості студента як активного суб'єкта навчальної діяльності та його всебічна підготовка до безперервного процесу освіти, саморозвитку та самовдосконалення (Швець М. М., 2013, с. 114).

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемам формування компетентностей / компетенцій значна увага приділялася вченими В. Байденко, Н. Бібік, В. Болотовим, Є. Зеєром, І. Зимньою, В. Іщенко, Д. Махотіним, Дж. Равеном, О. Овчарук, О. Пометун, В. Серіковим, Ю. Татуром, Ю. Фромовим, А. Хуторським, В. Шадріковим та ін. Враховуючи актуальність формування самоосвітньої компетенції, дослідженню зазначеної проблеми присвячені роботи С. Архангельського, О. Дзене, О. Долженко, А. Усової, Н. Нікандрова, Т. Шамової та ін. Спеціальні дисертаційні дослідження з питань формування самоосвітньої компетентності студентів належать О. Малихину, І. Преображенській, Р. Сагітовій тощо.

Метою статті є розкриття особливостей формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців.

Самостійна робота студентів як засіб формування їх самоосвітньої компетентності. Зміни у сучасній системі вищої освіти України під впливом Болонського процесу безпосередньо стосуються самостійної роботи та самоосвіти студентів. Самостійна робота студентів у ВНЗ поступово перетворюється на провідну форму організації навчального процесу, під час якої здійснюється процес набуття, структурування та закріплення знань.

Р. Х. Вайнола, узагальнюючи існуючі в сучасній психолого-педагогічній літературі підходи до

визначення самостійної роботи студентів, як специфічної форми навчання, при якій студент засвоює необхідні знання, оволодіває вміннями та навичками, навчається планомірно, систематично працювати, мислити, формує свій стиль розумової діяльності, визначила переваги даної форми навчання. До них належать такі: у процесі самостійної роботи формується здатність студента до організації своєї діяльності відповідно до поставлених завдань; у межах аудиторних занять неможливо дати (і засвоїти) знання, що постійно збільшуються та змінюються, цей дефіцит і компенсують форми самостійної роботи; самостійна робота передбачає значну різноманітність форм діяльності, що сприяє розвитку альтернативності, гнучкості мислення, науково-пошукових умінь студентів; лише в процесі самостійного оволодіння знаннями формуються стійкі переконання, ставлення, моральні орієнтири; самостійна робота студента є основою для формування навичок самоосвіти спеціаліста (Вайнола Р. Х., 2010, с. 94).

Враховуючи той факт, що у ВНЗ України навчальний процес будується відповідно до Болонської конвенції, збільшено частку самостійної роботи студентів у відношенні до аудиторної (співвідношення 1:3). Саме збільшення часу втричі на самостійну роботу студентів у порівнянні з лекційною формою занять вважається найефективнішим для поліпшення якості підготовки фахівців. Тому і виникає проблема формування самоосвітньої компетенції майбутніх фахівців.

Необхідність вирішення проблеми формування самоосвітньої компетентності студентів призводить до вирішення питань організації їх самостійної роботи, її вдосконалення і систематизації. Багато фахівців процес формування самоосвітньої компетентності студентів вузу представляють як складний процес переростання самостійної роботи студента в самоосвіту (Поднебесова М. И., 2014).

Є. Н. Кабанова-Меллер і В. А. Беляєва розглядають самостійну роботу як психологічний механізм реалізації принципу свідомості у навчанні, який забезпечує умови активного осмислення нових знань, що вивчаються, та внутрішнього їх

усвідомлення. На думку вчених самостійна робота студентів створює передумови формування у них особистісного відношення до нових знань, яке неодмінно передуює процесу засвоєння особистістю власне знань.

З. Я. Горностаєва та Л. В. Орлова вважають, що самостійна робота – це дидактична форма, що відображає організаційне структурування навчально-виховного процесу.

Г. В. Андрєєва, Г. С. Вялікова і О. А. Ширманова у самостійній роботі вбачають інтегративну форму професійно-педагогічної підготовки, що вбирає різноманітні методи та прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів. Така різноманітність проявляється в змістовному, технологічному, організаційному та оціночно-контролюючому аспектах.

В. Г. Кучеров, Є. Р. Андросюк, В. Н. Подпеснов розглядають самостійну роботу студентів як частину навчального процесу, яка виконується ними з метою засвоєння, закріплення та вдосконалення знань та набуття відповідних умінь та навичок, що складають зміст підготовки спеціалістів. Вона тісно пов'язана з самоосвітою – внутрішньою потребою студентів.

Г. М. Коджаспірова розглядає самостійну роботу як засіб формування «метакогнітивних здібностей учнів, виникнення та стимулювання смисло-ціннісної орієнтації на самостійну пізнавальну діяльність як самоцінність у структурі професійної діяльності майбутнього спеціаліста» (Коджаспірова Г. М., 2003, с. 35). Самостійна робота студентів визначається вченою, з одного боку, як вид діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальну зацікавленість та підґрунтя самоосвіти і подальшого підвищення кваліфікації, а з іншого – трактується як система педагогічних умов, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю студентів.

Отже, викладене вище дає змогу дійти висновку, що у науковій педагогічній літературі дотепер немає однозначного визначення поняття самостійної роботи студентів. Проблеми визначення поняття «самостійна робота студентів» і відокремлення його від поняття «самоосвіта» приділяється велика увага й на сучасному етапі (В. А. Беляєва, З. Я. Горностаєва, Л. В. Орлова, Г. А. Андрєєва, О. А. Ширманова, Є. Р. Андросюк, В. Г. Кучеров та ін.).

Можна стверджувати, що без досконало розвинутої техніки самостійної роботи перехід до самоосвіти неможливий. Принципова відмінність самостійної роботи від самоосвіти полягає в тому, що самостійна робота студентів, в основному, стимулюється та скеровується ззовні, тоді як самоосвіта – внутрішніми мотивами, що виходять за рамки навчальних. Таким чином, самостійна робота студентів як вид їх навчально-пізнавальної діяльності сприяє виробленню установки на самостійне та систематичне поповнення своїх

знань, умінь орієнтуватися в потоці інформації при вирішенні навчально-професійних задач, відповідному просуванню від нижчих до вищих рівнів розумової діяльності, тобто до формування самоосвітньої компетентності.

Особливості формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. М. В. Ольховська, вивчаючи специфіку формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців, термін «формування самоосвітньої компетентності» розуміє як єдність, взаємопроникнення двох процесів: зовнішнього педагогічного впливу викладача на студента з метою засвоєння ним самоосвітніх знань, умінь і навичок та внутрішнього процесу самовдосконалення особистості майбутнього фахівця (Ольховська М. В., 2013, с. 35).

Дослідниця виокремлює специфічні особливості формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців, серед яких: особистісно-орієнтований підхід, інтенсифікація навчання та урахування професійної спрямованості на ґрунті інтерактивної комунікації, використання інформаційних технологій (електронних носіїв навчально-методичної літератури, мультимедійних програм, програми самодіагностики набутих знань, мережі Internet), активізації самостійної навчальної діяльності.

Процес формування самоосвітньої компетентності включає систему ситуацій здобуття самоосвітнього досвіду: поява інтересу до самоосвіти як нового ресурсу розвитку та конкурентоспроможності, пошук і вибудовування власної системи, перетворення творчої самоосвітньої роботи в необхідний елемент професійної діяльності та вільного часу фахівця.

В. Г. Кезин до психолого-педагогічних особливостей формування самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця відносить (Кезин В. Г., 2012, с. 22):

1. врахування при плануванні та організації самостійної роботи того факту, що студент усвідомлює себе самостійною, самокерованою особистістю;
2. визнання то, що студент володіє життєвим, професійним, соціальним досвідом, який стає важливим джерелом його самонавчання;
3. прийняття то, що в основі готовності студента до навчання лежить прагнення вирішити свої життєво важливі проблеми і досягти конкретні цілі;
4. забезпечення можливості невідкладної реалізації отриманих знань, умінь, навичок, якостей;
5. розуміння того, що самоосвітня діяльність студента значною мірою зумовлена.

Аналіз положень компетентнісного підходу, застосованого в розробці професійного стандарту педагогічної діяльності, психології професіоналізму та концепції самоосвіти дозволяє виявити принципи формування самоосвітньої компетентності, серед яких (Халзакова Л. А., 2012, с. 423-427):

- принцип безперервності;
- принцип індивідуалізації;

- принцип самоорганізації;
- принцип діяльності (творчої самодіяльності (Е. С. Чеботарьова);
- принцип рефлексії.

Відповідно, в якості умов формування самоосвітньої компетентності виступають: інформаційно-освітнє середовище (мобільне навчання) та рефлексивне середовище. Перша умова орієнтована на розвиток віртуальної мобільності студента. Студент «занурюється» у творчу діяльність, спрямовану на самореалізацію, яка сприяє формуванню самоосвітньої компетентності. У свою чергу рефлексивна діяльність ґрунтується на самопізнанні та самоаналізі, і розглядається як спосіб саморозвитку (Н. П. Епова).

Загалом, це означає, що весь процес формування самоосвітньої компетентності будується при реалізації умов інформаційно-освітнього середовища та рефлексивного середовища, і може бути представлений у контексті таких категорій, як «кваліфікація», «інноваційність», «мобільність», «успішність», «продукт» і «репрезентативність»: категорії «кваліфікація», «інноваційність», «мобільність» визначають умови та характер формування самоосвітньої компетентності, його взаємозв'язок з досвідом творчої діяльності в інформаційно-освітньому середовищі; в контексті категорій «успішність», «продукт» і «репрезентативність» актуалізується рефлексія самоосвіти, іншими словами, рефлексивне середовище.

Таким чином, уявлення про сутність і логіку формування самоосвітньої компетентності передбачає знання: життєвих компетенцій; професійного стандарту певної діяльності; системи формування самоосвітньої компетентності з урахуванням вище названих принципів та умов інформаційно-освітнього та рефлексивного середовища.

О. Г. Федоренко вважає, що найбільш успішно самоосвітню компетентність можна формувати, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, оскільки на сьогоднішній день існує велика кількість нових технічних засобів із колосальними навчальними ресурсами, які принципово впливають на організацію навчального процесу, розширюючи його можливості. Нові технічні, інформаційні, поліграфічні, аудіовізуальні засоби стають у наш час невід'ємним компонентом освітнього процесу, вносячи в нього специфіку у вигляді неподільності методів і засобів.

Завдяки оригінальності інтерактивних методів навчання та викладання, зростає цікавість до процесу навчання та формується жага до самовдосконалення, до самостійного пошуку інформації, до самоосвіти протягом всього життя (Федоренко О. Г., 2014, с. 156). Крім того, формування самоосвітньої компетентності повинно виконуватись за всіма компонентами її внутрішньої структури. Тобто, для достатньо високого результату необхідна всебічна підготовка майбутнього фахівця. Такими

чинниками є: професійне володіння інформаційно-комунікаційними технологіями; когнітивний підхід до набуття нових знань, умінь і навичок за допомогою ІКТ; розуміння цінності ІКТ для організації навчального процесу; готовність фахівця до роботи з ІКТ. Врахування перелічених чинників дозволить підготувати майбутнього фахівця не тільки до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі, а й сформувати його самоосвітню компетентність.

Е. Н. Фомина, досліджуючи проблему формування самоосвітньої компетентності студентів на основі застосування модульної технології, визначає самоосвітню компетентність як якість особистості, що характеризує її здатність до систематичної, самостійно організованої пізнавальної діяльності, спрямованої на подовження власної освіти в загальнокультурному та професійному аспектах (Фомина Е. Н., 2007).

Кожна сходинка формування самоосвітньої компетентності характеризується інтеграцією попередньо засвоєних знань, навичок самоосвіти та утворенням нових.

Перед викладачами у процесі формування самоосвітньої компетентності студентів постають наступні завдання: формування мотивів самоосвіти; створення умов для розумового самовиховання студентів, їхньої самоосвіти; формування свідомого ставлення до навчання; створення умов для усвідомлення студентом ефективності своєї навчальної праці; ознайомлення студентів із методами та прийомами самоосвіти; ознайомлення з творчими та дослідницькими методами роботи; навчання створення індивідуальних програм самоосвіти.

Висновки. Самоосвітня компетентність, з одного боку, формується викладачем під час навчального процесу, а з іншого, – студент під впливом ззовні чи без такого набуває відповідної компетентності. Поняття «набуття» досить ємне, оскільки це – не засвоєння, не вивчення, не пізнання. У ньому знайшли своє відображення погляди сучасних педагогів та психологів, які наголошують на неповторності індивідуального досвіду кожної особистості і визнають продуктивною тільки освіту співробітництва, освіти, що забезпечує індивідуальне творче буття кожного студента й кожного викладача (Раков С. А., 2005).

Самоосвітня компетентність формується на основі набуття досвіду самостійних спроб і досягнень в самоосвітній діяльності, вироблення власної індивідуальної системи навчання, переходу від копіювання зразків самоосвіти до вироблення її власної моделі, включення самоосвіти в спосіб життя студента.

Отже, формування у майбутніх фахівців самоосвітньої компетентності повинно здійснюватись під час їх навчання у вищому навчальному закладі і продовжуватись протягом всього періоду їх професійної діяльності.

Література

1. **Вайнола Р. Х.** Методика викладання дисциплін соціально-педагогічного циклу. Навчальний посібник (для студентів спеціальності 8.010106 «Соціальна педагогіка»): за ред. А. Й. Капської – К., 2010. – 179 с.
2. **Кезин В. Г.** Психолого-педагогические особенности обучения взрослых / В. Г. Кезин // Вестник ПНИПУ. Социально-экономические науки. – 2012. – № 17 (44). – С. 21–26.
3. **Коджаспирова Г. М.** Педагогика: Практикум и методические материалы: Учеб. пособие для студ. пед. училищ и колледжей. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 415 с.
4. **Ольховська М. В.** Специфіка формування самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів-педагогів / М. В. Ольховська // Наукові праці. – 2013. – Том 173. – Вип. 161. – С. 84-88.
5. **Поднебесова М. И.** Самостоятельная работа студентов как средство формирования их самообразовательной компетентности / М.И. Поднебесова // Научный электронный архив. – Режим доступа: <http://econf.rae.ru/article/6886> (дата обращения: 02.08.2014).
6. **Раков С. А.** Формування математичних компетентностей учителя математики на основі дослідницького підходу в навчанні з використанням інформаційних технологій : дис ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Раков Сергій Анатолійович. – Х., 2005. – 526 с.
7. **Федоренко О. Г.** Чинники формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій / О. Г. Федоренко // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – 2014. – Випуск 1 (73). – С. 155-158.
8. **Фомина Е. Н.** Формирование самообразовательной компетентности студентов на основе применения модульной технологии (на примере средних профессиональных учебных заведений): автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Е. Н. Фомина. – Волгоград, 2007. – 24 с.
9. **Халзакова Л. А.** Модель формирования самообразовательной компетентности учителя английского языка [Текст] / Л. А. Халзакова // Молодой ученый. – 2012. – №3. – С. 423-427.
10. **Швец М. М.** Формування самоосвітньої компетентності студентів як педагогічна проблема / М. М. Швець // Наукові праці. Педагогіка. – 2013. – Том 188. – Вип. 176. – С. 114-116.

References

1. **Vaynola, R. H.** (2010). Methods of teaching subjects socio-pedagogical cycle. Textbook. K. (in Ukrainian).
2. **Kezin, V. G.** (2012). Psycho-pedagogical features of adult learning Vestnik PNIPU,17, 21-26. (in Russian).
3. **Kodzhaspirova, G. M.** (2003). Pedagogy: Practical and methodological materials. M.: VLADOS. (in Russian).
4. **Olhovska, M. V.** (2013). Specificity of forming self-educational competence of teachers-engineers. Naukovi pratsi,161, 84-88. (in Ukrainian).
5. **Podnebesova, M. I.** (2014). Independent work of students as a means of self-formation of their competence. Retrieved from <http://econf.rae.ru/article/6886> (in Russian).
6. **Rakov, S. A.** (2005). Formation of mathematical competence of the teacher of mathematics research-based approach to learning using information technology. Doctor's thesis. H. (in Ukrainian).
7. **Fedorenko, O. G.** (2014). Factors forming self-educational competence of future teachers by means of information and communication technologies. Visnik Zhitomirskogo derzhavnogo universitetu, 1(73), 155-158. (in Ukrainian).
8. **Fomina, E. N.** (2007). Formation of self-competence of students through the use of modular technology. Extended abstract of candidate's thesis. Volgograd.(in Russian).
9. **Halzakova, L. A.** (2012). Model for the formation of self-competence of the teacher of English. Molodoy ucheniy, 3, 423-427. (in Russian).
10. **Shvets, M. M.** (2013). Formation of self-educational competence of students as a pedagogical problem. Naukovi pratsi. Pedagogika, 176, 114-116. (in Ukrainian).

Н. Г. Довмантович

ФОРМИРОВАНИЕ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Рассмотрено самостоятельную работу студентов как средство формирования их самообразовательной компетентности; раскрыто преимущества самостоятельной работы как формы обучения. Проанализированы особенности формирования самообразовательной компетентности будущих специалистов. Охарактеризованы факторы и основные принципы формирования самообразовательной компетентности. Автор подчеркивает, что формирование у будущих специалистов самообразовательной компетентности должно осуществляться во время их обучения в высшем учебном заведении и продолжаться в течение всего периода их профессиональной деятельности.

Ключевые слова: самообразование; самообразовательной опыт; формирования самообразовательной компетентности.

N. Dovmantovych

FORMATION SELF EDUCATION COMPETENCE OF SPECIALISTS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with the individual work of students as a form of self education expertise; discovered the benefits of self-study as a form of learning. The features of the formation of self-educational competence of experts. Defines the factors and basic principles of forming self-educational competence. The formation of self education expertise includes system management samoosvitnoho gaining experience: the emergence of self-interest as a new resource development and competitiveness, sourcing and building their own system, the transformation of creative self-educational work necessary element of professional work and leisure specialist. Shows the main problem faced by teachers in the process of self education competence of students, namely the formation of self-motivation; conditions for mental self-students, their self; formation conscientious attitude to learning; create conditions for the realization efficiency of student academic work; familiarize students with the methods and techniques of self; exploring creative and research methods of work; create customized training programs self. Formation is characterized by the integration of self education competencies previously learned knowledge, skills and self-formation of new ones. Self education competence is based on independent attempts to gain experience and achievements in self education, develop their own personal learning system, the transition from self-copying samples to develop its own model, the inclusion of self in student life. The author notes that the formation of future professionals self education competency should be done during their studies in high school and continue throughout the period of their professional activities.

Keywords: formation of self education competence; self education; self education experience.

Рецензенти

Сисоєва С. О. – д. пед. н., проф., чл.-коресп. НАПН України,
Козак Л. В. – канд. пед. н.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2014

УДК 378.147

У. О. Левкович

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАРКЕТОЛОГІВ ГОТЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Окреслено компетентнісно орієнтований підхід до формування змісту освіти, визначено вимоги до педагога, які акумулює загальноосвітня підготовка молоді, обґрунтовано важливість компетентнісної освіти в процесі підготовки маркетологів до професійної діяльності у готельній сфері, аргументовано поняття «компетенція» та «компетентність», а також визначено фахові компетентності необхідні маркетологам у готельній діяльності.

Ключові слова: готельна діяльність; компетентність; компетентнісно-орієнтований підхід; компетенція; фахові компетентності.

Вступ. Освіта являє собою надзвичайно складне й багатомірне явище людської культури. Тому вона стала об'єктом вивчення багатьох галузей знань – педагогіки, історії, соціології, психології, економіки, лінгвістики, філософії, математики, маркетингу, менеджменту, кібернетики, статистики, інтелектуальної власності, туризму та інших напрямів розвитку людства.

Компетентнісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром навчальних закладів й одним із чинників модернізації змісту освіти. Він доповнює низку як інноваційних, так і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід у реалізації сучасних освітніх цілей, зазначають Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна (Масол Л., 2010, с. 5). Міжнародні тенденції розвитку освіти засвідчують широкомасштабне впровадження в педагогічній практиці різних країн компе-

тентнісно орієнтованої освіти, яка сприяє здобуттю учнівською молоддю життєвоважливих (базових) компетентностей. Вважаємо, що вони забезпечують майбутніх фахівців ринку праці вмінням орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, ринку праці, сприяють подальшому здобуттю освіти.

Проблема, яка нами вивчається, відображалась у дослідженнях багатьох вітчизняних науковців, але процес формування професійної компетентності майбутніх маркетологів з готельної діяльності ще не має належного наукового дослідження. Роботи авторів стосуються наступних напрямів: О. О. Бабаян «Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами імітаційно-рольового моделювання» (Бабаян О., 2009), Н. В. Баловсяк «Організаційно-педагогічні умови формування інформаційної компетентності» (Баловсяк Н., 2005), М. В. Вачевський «Маркетинг